

РЕЧНИК НОВИЈИХ ЛИНГВИСТИЧКИХ ТЕРМИНА

(Сарадници Института за српски језик САНУ, *Речник новијих лингвистичких термина*, Светлана Слијепчевић Бјеливук (ур.), Прометеј, Нови Сад, 2025, 426 стр.)

Едицију *Речници* (ур. Зоран Колунџија) Издавачке куће *Прометјеј* из Новог Сада 2025. г. обогатила је још једна речничка публикација – *Речник новијих лингвистичких термина*. Уреднички и ауторски тим овог речника чине сарадници Института за српски језик САНУ – др Светлана Слијепчевић Бјеливук, уредник, и др Вања Миљковић, др Јована Јовановић, др Тања Милосављевић, др Миљана Чопа, мср Александра Томашевић, мср Ана Крстић и мср Милица Рабреновић, аутори. *Речник новијих лингвистичких термина* представља наставак лингвистичког поухвата из 2023. г., односно *Појмовника српских лингвистичких термина*,³ с тим да се сада, овим новим речником, систематски и научно (п)описују појмови и термини који припадају, хронолошки гледано, новијим лингвистичким дисциплинама: прагматици, социолингвистици, етнолингвистици, когнитивној лингвистици, анализи дискурса и критичкој анализи дискурса, лингвокултурологији и методици српског језика као страног језика.

Наиме, развој науке о језику довео је до усложњавања система њених (под-)дисциплина, а недостатак систематског објашњења појмова из тих новијих лингвистичких области у србистици условио је потребу да се они лексиконски опишу и опишу. Важно је истаћи и то да се у *Речнику*, како то у Предговору уредник наводи, обрађују области које до сада нису спомињане у речницима и лексиконима, а неке од тих области, које су нарочито младе у србистици (нпр. когнитивна лингвистика и етнолингвистика) овом приликом се и стандардизују.

Речник новијих лингвистичких термина састоји се из споменутог Предговора уредника, затим централног, речничког дела, који садржи преко 350 одредница, док су на самом крају дати изводи из рецензија.⁴ На плану макроструктуре, одреднице у *Речнику* поређане су азбучним редом, и то понаособ у оквиру сваке лингвистичке дисциплине. На крају сваке групе одредница, тј. на крају сваког поглавља, дат је и списак литературе коришћене приликом обраде и дефинисања тих

3 *Појмовник српских лингвистичких термина*, Светлана Слијепчевић Бјеливук (ур.), Прометеј, Нови Сад, 2023, обухвата појмове из следећих области: опште лингвистике, славистике, фонетике и фонологије, дијалектологије, морфологије, синтаксе, лексикологије, семантике, правописа. Поред тога, постоји и дигитална варијанта *Појмовника*, тј. *Речник лингвистичких термина* (<https://www.lingvistickitermini.rs/>), који обухвата не само проширене терминосистеме из наведених области већ и терминосистеме из: акцентологије, дериватологије, историје језика, етимологије, ономастике, стилистике, фразеологије.

4 Рецензије потписују: проф. др Страхиња Степанов, проф. др Оливера Дурбаба, проф. др Катарина Расулић, др Ивана Лазић Коњик и доц. др Андреј Бјелаковић.

одредница, како би се корисници могли и сами детаљније упутити у термине и постулате дате лингвистичке дисциплине. Области у *Речнику* представљене су према хронологији њиховог настанка, почевши од прагматике, чији се корени везују за период око 1960. г. и рад Ч. Мориса, Џ. Остина и Џ. Серла, до српског језика као страног језика, тј. дисциплине чији се број теоријских радова последњих година интензивно повећава.

На плану микроструктуре, одреднице садрже следеће елементе: термин (са синонимом, ако га има), порекло, дескриптивни део (опште одређење појма засновано на критеријуму типичности), типологију, класификацију (тамо где она постоји), однос према сродним терминима и репрезентативне примере. Такође, путем *испоређења* и *ујоређења*, која се налазе на крају великог броја одредница, омогућава се дубље тематско повезивање међу терминима из исте области. Као примере речничких одредница, навешћемо одреднице *дијалекатско уједначавање* (*нивелисање*) и *друји језик*, како бисмо приказали већину побројаних микроструктурних компоненти:

дијалекатско уједначавање (нивелисање) (енгл. *dialect leveling*) процес редукције особина локалног говора у урбаним и руралним језичким варијететима, које замењују шире распрострањене особине, до којег може доћи када се у некој средини сусретну представници различитих, али међусобно разумљивих дијалеката. Такав контакт међу говорницима може се остварити услед урбанизације руралних становника, миграција или других покрета популације. Облици који се у овом процесу губе, односно редукују, представљају маркиране варијанте, односно облике који су у мањини, или нису типични за одређену језичку заједницу. У овом процесу кључну улогу има прилагођавање међу говорницима тј. говорна адаптација. Када се говорник прилагођава варијетету који је регионално другачији у односу на његов матерњи, прилагођавање унутар говорне заједнице подразумева редукцију употребе маркираних варијаната. Говорник ће најпре избегавати употребу форми које су маркиране јер се одликују изразитом локалном обојеношћу и све чешће ће уместо њих користити облике са широм географском распрострањеношћу. Исход овог процеса јесте уједначавање разлика међу варијететима, које често доводи до постанка варијетета који ће бити карактеристичан по одсуству локално обележених форми, односно – повећање језичког хомогенитета у одређеном региону. Дакле, у процесу регионалног дијалекатског уједначавања разлике између локалних говора се смањују, особине које их чине различитим постепено нестају, а нове се особине развијају и бивају усвојене од стране говорника шире територије. Процес дијалекатског уједначавања потврђен је на материјалу различитих светских језика, најпре у енглеском (Trudgill 1986; Britain 1997: 15-46; Williams, Kerswill 1999: 141-162; Kerswill 2001; Anderson 2002: 86-98), а тако и у европским језицима: француском (Auer et al. 2005; Boughton 2005: 235-256; Beeching et al. 2009), шпанском (Pato 2010: 209-225; Valls et al. 2013), холандском (Hinskens 1996, 1998: 35-52), скандинавским језицима (Kristensen, Thelander 1984: 223-246), кинеском (Hui-Ju, Kwok-Ping Tse 2009: 225-244), као и у арапском (Gibson 2003). Ова

појава испитивана је и на материјалу српског језика (Средојевић, Чопа 2018: 101–123). У социолингвистици препознат је и термин *супрарегионализација* (енгл. *supraregionalization*), која означава глобални процес у којем језички варијетети губе своје локалне особине, чиме се смањују регионалне разлике међу варијететима.

други језик у лингвистици се најчешће односи на језик који се усваја други по реду, након што је усвојен први, односно матерњи језик. Међутим, уколико се флуентност узима као критеријум, термин се може односити и на језик који заузима друго место по нивоу флуентности, а не мора нужно значити да је други по реду усвајан (на пример када код раних секвенцијалних билингва-ла језик који су прво усвојили буде потиснут од стране језика средине, који, иако је усвајан други по реду, постаје доминантан, односно први по нивоу флуентности (в. *заборављање језика*)). У глотодидактици, то је језик средине у којој се појединац налази, а који није истовремено и језик његовог микро-социјалног окружења и који појединац може усвојити и без инструкције, односно независно од наставе датог језика. У том погледу се „други језик” разликује од „страног језика” (језик који се учи изван циљне говорне средине, најчешће у школским условима). Тако нпр. Крашен (1982) прави терми-нолошку дистинкцију између усвајања другог језика (енгл. *second language acquisition* – SLA) и учења другог језика (енгл. *second language learning* – SLL), при чему прво посматра као неинституционални, мање-више природ-ни процес, а друго као усмерени, односно процес свесног поучавања. Под „другим језиком” се може подразумевати сваки језик који се усваја или учи након окончаног процеса усвајања и социјализације на матерњем, односно првом језику J1.

Исп. матерњи језик, први језик, страни језик.

Овако разрађен начин описа одређеног лингвистичког појма показује коли-ко су аутори водили рачуна да одредницу што детаљније представе, да обухвате и прикажу различите приступе њеном проучавању, постојање те појаве у различитим језицима, терминолошке неусклађености у литератури и сл. То понекад под-разумева укључивање дијахронијске перспективе при дефинисању одреднице, па тако добијамо приказ готово историјског развоја употребе одређеног термина – од тренутка појављивања у литератури до данас. На пример, одредница *идеологема* укључује објашњење употребе овог појма у кључу М. М. Бахтина, Ј. Н. Караулова, Т. Б. Рабдеља, Е. А. Нахимове; односно укључује њено тумачење у оквиру филозофије, идеологије, историје, лингвистике. На тај начин јасно се приказује пут спецификације *идеологема* као лингвистичке одреднице, али и њена повезаност са наци-онално-вредносним, емотивно-експресивним компонентама одређене друштвене заједнице, тј. са њеном историјом, културом, политичко-идеолошким конструкти-ма и сл.

Поједине одреднице, како то уредник објашњава, навођене су у множини због тога што се у том граматичком облику употребљавају чешће. На пример:

репрезентативи (асертиви) (енгл. *assertives*) једна од пет врста говорних чинова према Џ. Серлу, оформљених према три параметра: *илокуциона йоенија*,

смер саображавања и изражено психолошко стање. Репрезентативима се саопштава нешто за шта се сматра да је истина (илокуциона поента), речи се прилагођавају стварности (смер саображавања), а изражено психолошко стање је увереност говорника у истинитост саопштеног. Репрезентативи су, на пример, обавештења, изјаве, тврдње, објашњења, претпоставке и сл. *Ја сам Српкиња. Сијурно нису још дошли. Није лако с мушкарцима.*

Исп. говорни чин, директиви, комисиви, експресиви, декларативи, илокуција, констатив, локуција, перлокуција, перфоматив, перформативни глагол, услови прикладности.

На крају још треба рећи да се прагматична, али и практична употреба овог речника огледа у могућности његовог коришћења како у научне тако и у наставне сврхе. *Речник новијих лингвистичких термина* научно важним и релевантним чине његова термилошка прецизност, уважавање актуелних лингвистичких ставова утемељивача обрађених области, те детаљност обраде одредница. Такође, чињеница да се неке лингвистичке дисциплине први пут у србистици систематизују и стандардизују чини поменути речник научним пробојем у домаћој филологији, те као такав може бити одлично полазиште за даља стручна истраживања. У (универзитетској) настави, *Речник новијих лингвистичких термина* може бити одличан водич студентима који се интересују за новије лингвистичке области, као и за новије појмове који нису објашњени у претходним србистичким граматикама и речницима. И, на крају, имајући у виду то да *Речник новијих лингвистичких термина* укључује научне области које разматрају како су језик, култура, религија, друштво, али и појединац међусобно повезани, можемо констатовати да овај речник представља и својеврсну културолошку енциклопедију која ће бити од користи и свима онима који желе да се упознају како са савременим токовима науке о језику тако и са српском културом и српским језиком уопште.

Ксенија Стаменковић⁵

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Департаман за србистику

<https://orcid.org/0009-0004-8067-2305>

⁵ k.stamenkovic-19417@filfak.ni.ac.rs